

ISUSOVAČKA CRKVA U DUBROVNIKU

Varaždinu, Rovinju, Zadru, Splitu, Dubrovniku. U razdoblju zreloga baroka, u XVIII. st. tlocrti crkava su razigrani, svetišta i lađe presvođene kupolama, zvonici natkriveni lukovičastim kapama. Unutarnja oprema crkava vrvi nemirnim oblicima te mnoštvom boja i pozlate koji prerastaju u još nemirnije oblike rokoka. Iluzionističke freske i raznobojne vrste mramora ukrašuju prostore crkava i dvoraca. U posljednjoj četvrtini XVIII. st. i u prvoj pol. XIX. st. barokni se oblici miješaju s elementima klasicizma i postaju mirmiji (barokni klasicizam). Izdanci baroka traju u nas do 1848, a u folklornim tvorbama još znatno dulje.

STUBIŠTE PRED ISUSOVAČKOM CRKVOU U DUBROVNIKU

Arhitektura. U SZ krajevima grade se već u prvoj pol. XVII. st. crkve ranobaroknoga tipa — longitudinalne jednobrodne, s bočnim kapelama i ravno završenim svetištem: isusovačka crkva Sv. Katarine (1620—32) u Zagrebu, isusovačka crkva Sv. Marije (1642—46, graditelj *J. Mattota*) i franjevačka crkva u Varaždinu, župna (1671, graditelj *H. Allio*) i franjevačka crkva (1733) u Samoboru.

Kod mnogobrojnih je župnih crkava i kapela brod jednostavna pravokutna tlocrta obogaćen poligonalnim svetištem, prigradnjom zvonika, sakristije, te bočnih kapela, tako da katkada nastaje tlocrt u obliku križa (Taborsko, Sv. Martin na Muri). U unutrašnjosti se umjesto oslikana drvena tabulata nad brodom (Lovrečan, 1666) izvodi zidani barokni svod, a sučelice svetištu pjevalište, obično na dva stupa s trima lukovima. U XVIII. st. grade se pod utjecajem srednjoeur. baroka tlocrtno raznolikije crkve. Neke proštenjarske crkve imaju svetište u obliku trolista presvođena kupolom: Sv. Jeronim u Štrigovi (1738—49), Sv. Križ u Međimurju, Sv. Marija Koruška u Križevcima. Neke crkve imaju jedinstveni pačetrovinski prostor (franjevačka crkva u Slavonskom Brodu, oko 1723), zatim s jedinstvenim prostorom, u kojemu je polukružno svetište jednake širine kao i brod (Topolje u Baranji, 1722; Prelog, 1758), te s centralnim obilježjem (Daruvar, 1764, prvotno rotunda; Ilača, XVIII. st.). Više crkava ima nad svetištem kupolu s visokom lanternom (Zagreb, Sv. Franjo Ksaverski, graditelj *M. Jušić*, oko 1748—52; crkva Sv. Marije), odn. kupolu nad brodom (Sela blizu Siska, 1759—65). Tlocrt i prostor mekih linija rokoka ima manji broj crkava (Purga kraj Lepoglave, 1749; Trški Vrh kraj Krapine s niskom kupolom nad svetištem i nad brodom, graditelj *J. Javornik*, 1750—61). Neke proštenjarske crkve opasuju slikoviti trijemovi s unutarnjim arkadama («cinktor»). To se kao karakterističan motiv javlja u SZ Hrvatskoj (Marija Gorska kraj Lobora, Trški Vrh, Belec, Vinagora, Sv. Juraj na Bregu, Komin). Mnoge su crkve imale i atrij (Veterinički Kuzminec, Volavje). Većina kasnobaroknih kat., grkokat., pravosl. i kalvinističkih crkava, nastalih u S hrv. krajevima u XVIII. st., a od kraja XVIII. st. do sred. XIX. st. s primjesama klasicizma, longitudinalne su jednobrodne građevine sa svetištem, najčešće zaobljenim (Osijek, Sv. Mihovil, 1725—48) ili četverokutnim (Virovitica, 1746—52). Presvođene su većinom različitim baroknim svodovima, premda je u Slavoniji čest i ravan strop (župna crkva Orahovica, Kutjevo). U nekim je pravosl. zidanim crkvama zaobljeni svod izveden od drva (Beli Manastir). Rijetke pravosl. crkve zadržavaju u to doba reminiscencije na biz. umjetnost (Gomirje, Budimci). Zvonik se kod mnogih crkava izdiže iz glavnoga pročelja (Požega, Sv. Terezija, 1756) osobito u tadašnjoj Vojnoj krajini (Otočac, Bjelovar 1765—72, Petrinja 1780, Vinkovci). Zvonici svojom vertikalom daju često glavni naglasak pojedinim naseljima (Kneževi Vinogradi u Baranji), napose u ravninama (Kotoriba, oko 1780; Karlovac, oba zvonika gradio *J. Štiller* 1786. i 1792). Velika se pažnja posvećuje kapi zvonika, koja se pokriva u razvijenim oblicima šindrom (obojenom većinom crveno ili zeleno), a rjeđe bakrom (Zagreb, Sv. Marija). Neke crkve nemaju zvonika (Topolje), dok druge na glavnom pročelju imaju dva (Osijek, Sv. Mihovil, oko 1748; Štrigova, Sv. Jeronim, oko 1749; Brezovica, s cilindričnim tornjevima, 1756; Sela blizu Siska, 1764; Sesvete). — U krajevima s obiljem drvene građe grade se drvene kat. i pravosl. jednobrodne crkve i kapele od kojih je razmjerno malo očuvano u Pokuplju i u Bilogori. Građene su većinom od greda (Velika Mlaka, Lijevi Štefanki, Lekenička Poljana, Roženica) ili kanatnim načinom (Mali Zdenci), a barokni se oblici očituju na svodovima i zvoncima.

U Istri, Kvarneru i S Primorju, pretežno pod utjecajem venec. baroka, grade se jednobrodne, odn. trobrodne longitudinalne crkve (Žminj, Veli Lošinj, Hreljin), a neke se barokiziraju (Labin). U tomu se području ističe velika isusovačka crkva Sv. Vida na Rijeci, sagrađena po projektu *J. Brianija* iz Modene. Rjeđi su prodori utjecaja sa sjevera (pavlińska crkva Sv. Petar u Šumi). Na Z istarskoj obali istaknutije crkve XVII. i XVIII. st. nastaju prema Palladiovim uzorima (Rovinj, 1736; Vodnjan; Grožnjan), a crkveni se zvonici povode za venecijskim zvonikom Sv. Marka: na vrhu visoke zatvorene prizme otvara se lođa za zvona (Rovinj), katkada natkrivena osmerokutnim ili četverokutnim tamburom. Grade se i zvonici odijeljeni od crkve (Pula, uz katedralu; Bakar, 1710). Manje crkve i kapele imaju otvoren zvonik na preslicu (Novaki; Gologorica, 1740), te slikovit otvoreni trijem, katkad sa stupovima, koji se prigrađuje uz starije objekte (Labin; Rovinj, Sv. Marija od Milosti). Kao i u S krajevima, i ovdje zvonik često daje glavno obilježje naseljima na uzvisini (Motovun, 1725; Buzet,